

'Leef zoals je wilt leven, dan ben je gelukkig'

door Fred van Garderen

Met een lelijk eindje op ontdekkingsreis door Groningen. De bewolking hangt laag boven de uitgestrekte vlakke waardoor zich kaarsrechte wegen trekken. De ruitenwisser klappert met moeite de druppels van de voorruit; een tegenligger voert groot licht. En op de achtergrond klinkt de fluwelen stem van Ede Staal: "Dat is mien laand, mien Hogelaand."

De sfeer die de film *Ede Staal* uitademt, past precies bij de populaire zanger die tien jaar geleden overleed. De splende teksten over zijn Groningerland worden begeleid met sfeervolle beelden van de vlakke provincie. Een boerderij verdrinkt in de ruimte, terwijl een ondergaande zon duizenden kleuren verspreidt. Een vrouw haalt haar was van de lijn. Staal zingt als vanzelfsprekend over zijn paradijs. De vrouw van de was is Fieke Staal. Zij vertelt over de kennismaking. Ze ging dansen in Assen. Samen met een vriendin. Al snel had ze het gezien. Zij, afkomstig uit Rotterdam, wilde niet langer met de boerenjongens op de vloer. Toen Ede haar ten dans vroeg, zei ze dan ook subiet 'nee'. "Dat vind ik dan verdomd onbeleefd van je," antwoordde hij. Dat antwoord maakte indruk. Met zo'n jongen wilde ze wel dansen. Het zijn van die huis, tuin en keuken-verhalen die iets speciaals krijgen omdat ze over Ede Staal gaan.

Hij was wereldberoemd in Groningen. En volgens geluidstechnicus Jan Bloemasma was die status terecht. De vergelijking met Jacques Brel vindt hij vanzelfsprekend. Vrienden en familieleden vertellen in de film van Henk van Middelaar en David Blitz het verhaal van Ede Staal. Maar ze doen dat niet alleen. Het merendeel wordt verteld door de overleden zanger zelf. Blitz, die vorig jaar van de RVU de opdracht kreeg een film over Staal te maken, luisterde intensief naar de teksten. Met behulp van Groninger tolken kreeg hij een beeld van Staals verhaal, verteld in liedjes en gelezen columns die toen op Radio Noord werden uitgezonden. Blitz: "Toen ik al die teksten hoorde, wist ik meteen dat Staal voor een groot deel zijn eigen verhaal kon vertellen. Het probleem was alleen welke beelden ik er onder moest plakken. Omdat Ede altijd in een lelijk eindje rondreed, kwam bij ons de gedachte op om die aan te schaffen en met die

Ede Staal in zijn Toentje in Nieuw Beerta.

auto op zoek te gaan naar de beelden die bij Staals woorden horen." Dat is buitengewoon goed gelukt. De film, die slechts 35 minuten duurt, ontroert de gehele lengte, maar zorgt voor kippevel als het eindje door Staals prachtige Groninger landschap tuft. Ede Staal was geen vrolijke man.

Uren kon hij staren in het niets, leunend op een hek. Zijn zoons Jeroen, Elwin en Martijn herinneren zich dat, maar ook zijn oude schoolvrienden uit Leens. Een problematische jeugd waarin nauwelijks een vader en een moeder voorkwam, zorgde daarvoor. Het zou de verklaring kunnen zijn voor zijn verhuislust.

Om de paar jaar toog het gezin naar een volgende plek. Dozen bleven onuitgepakt, als 'Mien Toentje' was aangelegd, kon Staal & Co verder. En allemaal met die typisch Groninger instelling van 'Leef zoals je wilt leven, dan pas ben je gelukkig'. Met een eind vol kinderen naar Duitsland. Hij met lang haar en zijn

vrouw Fieke uitgedost als een "Baader-Meinhoff-type". Elke keer weer bij de grens 'fahren Sie mal rechts ran', elke keer weer de eend ondersteboven. Maar nooit toegeven. Toen Philips grootse plannen met hem had, moest Ede alleen een promotioneel tekstje inspreken. Ede weigerde: "Dat krijg ik niet uit mijn strot, omdat ik dat niet vind." Weg doorbraak. Terug naar Veenlust. Terug naar Groningen. Terug naar Fieke. Die staart over 't Wad als hij zingt: "Zalst du altied bie mie bliev'n, luttje wicht."

Opvallende afwezige in de film is zijn toenmalige vaste pianist Henk Bemboom. Blitz benaderde Bemboom wel, maar kreeg geen contact: "Hij werd afgeschermd door zijn vrouw. Via haar liet hij weten afstand te hebben genomen van het verleden. Hij wilde me zelfs niet te woord staan."

Het is een gemis, maar het maakt de film niet minder. Die eindigt fraai. De eend heeft kuren. Met de motorkap omhoog. "Ik wait, d'r is 'n tied van kom'n en 'n tied van goan." Het voertuig begeeft het en blijft steken vlak voor een spoorwegovergang. Blitz: "De symboliek is duidelijk, maar de eend begaf het in werkelijkheid ook echt. Hij was al door de as gezakt en wilde nauwelijks nog sturen. Dat lukt dan nog dankzij de rechte wegen. Over het eindbeeld hebben we nog lang nagedacht. We zijn bij een garage geweest en de eend geparkeerd bij andere wrakken, maar dat vonden we te cru. Uiteindelijk zijn we bij de spoorwegovergang beland."

Ede Staal - Film van David Blitz en Henk van Middelaar. RVU. Nederland 3, 21.00 uur.

De film over Ede Staal werd maandagavond voor genodigden vertoond in het Schathoes van Verhildersum in Leens. Bij die gelegenheid werd ook een dubbel-cd gepresenteerd met de dubbele titel *Hear my song/As t boeten störm*. Daarop zijn nooit eerder uitgebracht werk en afwijkende uitvoeringen van bestaande liedjes verzameld. Streektaalfunctionaris Siemon Reker noemde de cd "een audiomonument bestaande uit stenen die hij zelf heeft nagelaten" en overhandigde het eerste exemplaar aan Fieke Staal. Die gaf de cd meteen door aan Jim en Betty Lambeck, een bevriend echtpaar die zorgde dat de eerste elpee van Ede Staal, *Mien Toentje*, kon uitkomen door de productie te bekostigen. Tijdens de bijeenkomst ging bijna alles mis. De tassen waarin de cd's zaten ingepakt, vatte plotsklaps vlam. Het brandje werd gelukkig voor de aanwezigen, die allen een cd mee naar huis mochten nemen, op tijd geblust. Hoe de brand kon ontstaan, werd niet duidelijk.